

הלקח הנשגב ממרדכי ואסתר להשתמש בשני הכוחות בכח השתיקה ובכח הדיבור!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

ג) ראוי להתבונן על הוויכוח הקשה שהיה בין מרדכי לאסתר המלכה, בשעה שנודע למרדכי מגזירת המן ושלח את התן לאסתר המלכה בבקשה שתיכנס אל המלך, וכאשר אמרה לו אסתר (אסתר ד יא): "כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים, אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית, לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה, ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום".

השיב לה מרדכי דברים מאד חריפים (שם שם יג): "אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו, ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות". כתוצאה מכך קיבלה עליה אסתר את הדין ומסרה נפשה להיכנס אל המלך אחשוורוש ועל ידי זה נתבטלה גזירת המן. וצריך להתעמק להבין שורש הוויכוח ביניהם.

ראו על ככה לתארו גם "איש יהודי" על שם שבט יהודה מצד האם.

ב) בנס של פורים מצינו דבר מיוחד שהשפיע על כל הדורות, שקיבלו עליהם ישראל מחדש לקיים את כל התורה, כמבואר בגמרא (שבת פח):

"ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט ז). אמר רבי אבדימי בר חמאי בר חסא, מלמד שפכה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמרו להם, אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם... אמר רבא, אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשוורוש, דכתיב (אסתר ט כז) קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר".

ופירוש רש"י: "בימי אחשוורוש, מאהבת הנס שנעשה להם". וצריך ביאור להבין ביתר שאת הקשר הפנימי בין נס פורים שניצלו ישראל מגזירת המן, למה שקיבלו עליהם מחדש את התורה מאהבת הנס.

לקראת ימי הפורים – פורים של פרזים בי"ד באדר ופורים של מוקפים בט"ו באדר, דבר בעתו מה טוב להתבונן בכמה ענינים בפורים, וזה יצא ראשון מה שמצינו במגילת אסתר שנכתבה ברוח הקודש, כמבואר בגמרא (מגילה ז.ז): "אסתר ברוח הקודש נאמרה", שהזכירו את מרדכי בן יאיר, שההשגחה העליונה בחרה בו לגרום לנס פורים, בשני תוארים: "איש יהודי", "איש ימיני", ככתוב (אסתר ב ה): "איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני".

והנה מצינו על כך ביאור בגמרא (מגילה יב:): "קרי ליה יהודי, אלמא מיהודה קאתי, וקרי ליה ימיני, אלמא מבנימין קאתי, אביו מבנימין ואמו מיהודה". אולם דבר זה צריך ביאור, שהרי כלל ידוע הוא בכל מקום, כי הבנים הולכים אחרי שבט האב ולא אחרי שבט האם, ולכן בת ישראל שנשאת לכהן אוכלת בתרומה, ואילו בת כהן שנשאת לישראל אינה אוכלת בתרומה, הנה כי כן מאחר שמצד האב היה משבט בנימין, מה

כח הדיבור מול כח השתיקה

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה, על פי יסוד נפלא שלמדנו ממשנתו הטהורה של ה"שפת אמת" (פורים שנת תרמ"ח), אשר דיבר בקדשו לבאר מדוע זכה מרדכי שנקרא על שם שני השבטים: "איש יהודי" משבט יהודה, "איש ימיני" משבט בנימין, על פי מה שמצינו כי רחל ולאה הם שורש לשני כוחות נפלאים שיצר הקב"ה באדם – הכח לשתוק מול הכח לדבר, כמבואר במדרש (ב"ר עא ה) על הפסוק (בראשית כט לה): "ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה".

"לאה תפסה פלך הודיה, ועמדו הימנה בעלי הודיה, יהודה (בראשית לח כו) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני, דוד אמר (תהלים קיח א) הודו לה' כי טוב, דניאל אמר (דניאל ב) לך אלהא אבהתי מהודא ומשבח אנה.

רחל תפסה פלך שתיקה, [שלא סיפרה ליעקב כי לבן עומד להכניס את לאה במקומה], ועמדו כל בניה בעלי מסטירין, בנימין ישפה – יש פה, יודע במכירתו של יוסף ואינו מגיד, שאול (שמואל א י) ואת דבר המלוכה לא הגיד לו, אסתר (אסתר ב כ) אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, על כן קראה שמו יהודה".

ענין זה מובא גם במדרש (אסתר רבתי ו יב) על הפסוק (אסתר ב כ):

"אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי, מלמד שתפשה שתיקה בעצמה, כרחל זקנתה שתפשה פלך שתיקה, עמדו כל גדולי זרעה בשתיקה, רחל תפשה פלך שתיקה, ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתיקה, בנימין בנה תפש בשתיקה, תדע שאבנו שהיתה בחשן היתה ישפה, לומר יודע היה במכירת יוסף ושותק, ישפה – יש פה ושותק, שאול בן בנה, ואת דבר המלוכה לא הגיד לו, אסתר, אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה".

לפי זה אומר ה"שפת אמת", כי מטעם זה נקרא מרדכי בשני התוארים של שבט יהודה ושבט בנימין: "איש יהודי", "איש ימיני", כדי ללמדנו שמרדכי כלל בתוכו שני כוחות נפלאים, מצד אחד כח הדיבור שירש מצד אמו משבט יהודה, בנה של לאה אמנו אשר "תפסה פלך הודיה" לומר: "הפעם אודה את ה'", ומצד שני כח השתיקה שירש מצד אביו

כפי שלמדנו מדברי המדרש, רחל ולאה הם שורש לשני כוחות הללו, לאה אמנו היא שורש לכח הגדול של הדיבור, כי כאשר זכתה לאה להוליד את הבן הרביעי מהשבטים, לא קיבלה את זה בשתיקה של סיפוק ושמחה, אלא פצחה בשבח והודאה לה: "ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה". לכן זכתה שיצא ממנו דוד המלך נעים זמירות ישראל, שחיבר ספר תהלים שכולו שיר שבח והודאה לה".

לעומת זה רחל אמנו היא שורש לכח הגדול של שתיקה כמבואר במדרשים שכבר הבאנו, ומפורש יותר במדרש (תנחומא פרשת ויצא סימן ו):

אך זו של אדם חיה שבכולן, שניתוסף בו דעה ודיבור".

אמנם לעומת כח הדיבור צריך לדעת מתי לשתוק, כמו שאמר החכם מכל אדם (קהלת ג ז): "עת לחשות ועת לדבר". והנה כאשר אין לאדם צורך או רצון לדבר, כי אז אין שום ערך בכח השתיקה מכיון שהוא דבר טבעי, אולם כאשר יש לאדם צורך עז לדבר ולהשיב לחורפיו דבר, ובכל זאת הוא מונע עצמו מלדבר ושותק שכרו הרבה מאד, כמו ששנינו בגמרא (שבת פח:): "הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתם ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין, עליהן הכתוב אומר (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

משבט בנימין, בנה של רחל אמנו אשר "תפסה פלך השתיקה".

"עת לחשות ועת לדבר"

טרם שנמשיך בדברי ה"שפת אמת", הבה נתבונן בשני כוחות הללו שברא הקב"ה באדם – הכח לדבר מול הכח לשתוק. על כח הדיבור שיצר הקב"ה באדם למדנו ממה שכתוב (בראשית ב ז): "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיים". ופירש בתרגום אונקלוס: "והות באדם לרוח ממללא". וזהו שפירש רש"י: "לנפש חיה, אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה,

"אין לך נאה מן רחל, ובשביל נויה ביקש יעקב לישא אותה, והיה משלח סבלונות ליתנם לרחל, ולבן נותנן ללאה והיתה רחל שותקת. אמר רבי שמעון בן גמליאל, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, רחל תפסה בשתיקה עמדו זרעה בשתיקה, ראתה סבלנותיה ביד אחותה ושתקה. בנימין בנה האבן שלו מן האפוד ישפה, יודע במכירת יוסף ושותק, וזהו ישפה יש לו פה ושותק. שאול בן בנה, ואת דבר המלוכה לא הגיד לו, אסתר, אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה".

איה עט סופר שמסוגל לתאר אפילו מעט מזעיר, הקדושה הגדולה בזיכוך המדות שהיתה לרחל אמנו. שבע שנים עבד יעקב אצל לבן כדי שיוכל לישא את רחל בתו לאשה, וסוף סוף כאשר כבר מגיע הזמן שתיכנס לחופה, בא לבן אביה ומכניס ברמאות את לאה אחותה במקומה.

והנה היה זה רק טבעי ומובן מאליו שרחל תגלה ליעקב את כל האמת, אולם רחל אמנו **"תפסה בפלך השתיקה"** ולא גילתה ליעקב על הרמיה הגדולה של לבן אביה, זאת ועוד, שכל הסימנים שמסר לה יעקב כדי שידע להבחין אם היא רחל, הלכה ומסרה כל הסימנים ללאה אחותה כדי שלא לביישה.

לא בחנם מגלה לנו הנביא על כח התפלה של רחל אמנו (ירמיה לא יד): **"כה אמר ה', קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה, מאנה להנחם על בניה כי איננו, כה אמר ה', מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך נאום ה' וישו מארץ אויב, ויש תקוה לאחריתך נאום ה' וישו בנים לגבולם"**.

דוקא רחל אמנו אשר **"תפסה בפלך השתיקה"**במסירותנפשממש, שלא להשתמש בקול שלה לספר ליעקב על הרמאות של לבן, והיתה מוכנה לוותר על יעקב שהיה כל כך יקר ללבה כדי שלא לבייש את לאה אחותה, רק קול קדוש כזה יש לו את הכח לפרוץ כל מחיצות של ברזל, לפתוח שערי שמים ולעלות למרום עד לפני ה'.

יין ובשמים הם רמו על כח הדיבור והשתיקה

נחזור לדברי ה"שפת אמת" שמוסיף לבאר בזה בדרך נפלא הטעם שקבעו חכמינו ז"ל ימי פורים למשתה יין, ככתוב במגילה (אסתר ט כב): **"לעשות אותם ימי משתה ושמחה"**. זאת ועוד, מדוע סיבב הקב"ה שהגואל בנס פורים נקרא **"מרדכי"** על שם בשמים, כמבואר בגמרא (חולין קלט:): **"מרדכי מן התורה מנין, דכתיב מר דרור ומתרגמיהן מירא דכיא"**. פירוש, **"מירא דכיא"** שהוא בשמים הן אותיות **"מרדכי"**.

הביאור על כך על פי מה ששינינו בגמרא (יומא עו:): **"אמר רבא, חמרא וריחני פקחין"**. פירוש, **"חמרא"** הוא יין, **"ריחני"** הוא בשמים שיש להם ריח טוב, ועל כך אמר רבא: **"חמרא וריחני פקחין"**, ופירש רש"י: **"פקחין - פקחוני, עשאוני פקח"**. וצריך להבין דברי חכמים וחידותם, כי בודאי לא יעלה על הדעת להבין דברי רבא כפשוטם, שנתחכם בתורה על ידי ששתה יין והריח בשמים.

ומבאר ה"שפת אמת" הכוונה בזה, על פי מה שמצינו ביין ובשמים שיש בהם דברים סותרים, כמו ששיניו בגמרא (מנחות פז.) שהגזבר היה בודק אם היין טוב בלי להשמיע שום קול, ומפרש בגמרא הסיבה לכך: **"מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן, כשם שהדיבור יפה לבשמים כך דיבור רע ליין"**. וכן מבואר בגמרא (כריתות ו:): **"כשהוא שווק אומר היטב הדק הדק היטב, מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן כשם שהדיבור רע ליין כן הדיבור יפה לבשמים"**.

הנה כי כן זהו שרמז רבא במתק לשונו: **"חמרא וריחני פקחין"**, כלומר הלקח הנשגב שלמדתי מיין ובשמים, שלפעמים צריך ללמוד מהיין להתאזר בכח השתיקה שהוא טוב ליין, ולפעמים צריך ללמוד מהבשמים להשתמש עם כח הדיבור שהוא טוב לבשמים, הם שגרמו לי להיות פיקח. [ראה ב"פתח עינים" להחיד"א (סנהדרין ע. ד"ה דאמר רבא) שהביא פירוש זה בשם גדול אחד].

"בחמרא גו כסא ומדאני אסא"

יומתק לבאר בזה המצוה לקדש על היין בליל שבת קודש, כמבואר בגמרא (פסחים קו.): **"זכור את יום השבת לקדשו, זוכרהו על היין בכניסתו"**. ויש לומר הענין בזה, כי בשבת קודש צריך לשתוק שלא לדבר דברי חול, כמבואר בגמרא (שבת קיג:) מהפסוק (ישעיה נח יג): **"ממצוא חפצך ודבר דבר, שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול"**. על כן צריך לקדש בליל שבת על היין כדי שנלמד מהיין שהקול מזיק לו שלא לדבר דברי חול.

בדרך זו יפתח לנו פתח להבין מה שתקנו

לנו שירש משבט יהודה ושבט בנימין את כח השתיקה וכח הדיבור, משמע שישנו קשר אמין בין כח השתיקה וכח הדיבור לנס פורים, וצריך ביאור להבין הקשר ביניהם.

"ומרדכי ידע את כל אשר נעשה"

נקדים לבאר אפוא מצינו אצל מרדכי הצדיק, שני כוחות הללו כח השתיקה מול כח הדיבור בקשר לנס פורים, על פי מה שכתב ב"ישמח משה" (פרשת תרומה) לפרש הכתוב (אסתר ד א): **"ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה"**. כי מרדכי ידע בקבלה שעתיד הקב"ה לעשות נסים לישראל בימי הפורים, אלא שהסתיר זאת מישראל כדי שיחזרו בתשובה, על מה שחטאו כשנהנו מסעודתו של אחשורוש ועל מה שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, והנה הדברים בלשון קדשו:

"דהנה הבעל הלכות גדולות מונה מצות קריאת המגילה בתוך שאר המצות שניתנו למשה מסיני, והנה הרמב"ם בספר המצות השיג על הבעל הלכות גדולות בזה, דאיך יתכן

שפת אמת: מרדכי נקרא: "איש יהודי"
כי ירש משבט יהודה כח הדיבור של לאה: "הפעם אודה את ה'"
מרדכי נקרא "איש ימיני", משום שירש מרחל כח השתיקה, שלא גילתה ליעקב שלבן הכניס את לאה במקומה
שפת אמת: "חמרא וריחני פקחין", הקול מזיק ליין וטוב לבשמים, וצריך ללמוד מהם מתי לשתוק ומתי לדבר
הבדלה על היין במוצאי שבת וברכה על הבשמים, לקח נשגב על כח השתיקה וכח הדיבור במקום הנכון

מרדכי נקרא "איש ימיני" משום שירש מרחל כח השתיקה, ולא גילתה ליעקב שלבן הכניס את לאה במקומה

קריאתה להינתן בסיני, הלא כל ענין מעשה אחשורוש והמן לא היה רק אחר החורבן בית ראשון אשר מזה נמשך קריאת המגילה, ובזמן נתנית התורה במעמד הנבחר עוד לא נעשה ולא נשמע מהנס הלזה.

והנה הרמב"ן ז"ל תירוץ דברי הבעל הלכות גדולות, והביא ראיה מהגמרא מגילה (דף ז.) מה שדרשו על הפסוק (שמות יז יד) כתוב זאת זכרון בספר, כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה עד כאן, הרי חזינן דקריאת המגילה ניתנה למשה...

ובזה פירש היפה מראה סיפא דקרא, ושים באזני יהושע, דקשה הלשון ושים באזני, דמורה שילחוש לו באזניו דרך סוד נסתר מהמון, והלא כל התורה שבכתב ושבעל פה למד משה עם כל ישראל. אבל הענין הוא, דבאמת דבימי מרדכי ואסתר היו צריכים לתשובה גדולה, וכמאמר רז"ל (מגילה דף י"ב ע"א) מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה, וכאשר באמת עשו כל ישראל שבדור ההוא תשובה שלימה ותיקנו מה שפגמו.

והנה אם היה נגלה ונתפרסם מקודם, נפילת המן הצר הצורך ותשועתם וכל המעשה מראש ועד סוף, בודאי מורא לא היה עולה על ראשם מגזירת המן, וממילא לא היה סיבה המביאם לעשות תשובה. לזה נסתר מהמון מצות קריאת המגילה בשעת מתן תורה, ולא נמסר רק למשה לבדו והוא מסרה ליהושע, וכן כל ראש הדור מסר זה בדרך סוד לראש הדור שלאחריו עד מרדכי, והיינו כתיב זאת וגו' בספר

מה שכתוב במגילה, ושים באזני יהושע באזני דייקא, והבן עד כאן.

ובזה פירשתי הפסוק (אסתר ד א) ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וגו', דהנה מרדכי אשר הוא היה אז ראש הדור, ולו נמסר מהיחידי סגולה שקדמוהו כל העינין הגזירה וגם ההצלה, באמת לא פחד ולא היה ירא מגזירת המן, ומה שהרעיש כל כך לא היה רק לנגד ההמון עם כדי שיעשו תשובה בלב שלם, והיינו ויקרע מרדכי וגו' ויצא בתוך העיר ויזעק וגו', דהיינו בפני ההמון, אבל הוא בעצמותו ידע שפיר כנ"ל".

הנה כי כן יאיר לנו להבין שני הכוחות שהיו למרדכי, כי מצד אחד היה לו כח השתיקה שלא לספר לישראל שהקב"ה יעשה להם נס, כי אז לא היה חוזרים בתשובה, וכח זה היה לו מצד היותו **"איש ימיני"**, משבט בנימין בנה של רחל אשר תפסה פלך השתיקה, אולם מצד שני היה צריך להשתמש בכח הדיבור לזעוק **"זעקה גדולה ומרה"**, כדי לעורר את ישראל בתשובה, וכח זה היה לו מצד היותו **"איש יהודי"**, משבט יהודה בנו של לאה אשר תפסה פלך הדיבור.

יומתק לבאר בזה מה שמבואר בספרים הקדושים, ומקור הדבר ב"מחברת הקודש" (שער הפורים) בהגהות מהרנ"ש (המקובל האלקי רבי נתן שפירא) כי **מרדכי**י בגימטריא רח"ל לא"ה, לפי האמור יש לומר הביאור בזה, כי מרדכי כלל בתוכו את פלך השתיקה של "רחל" ופלך הדיבור של "לאה".

"המן מן התורה מנין, המן העץ"

בדרך זו במסילה נעלה לבאר ביתר שאת איך ענין זה מתקשר עם הנס של פורים, נקדים מה ששיניו בגמרא (חולין קלט:): **"המן מן התורה מנין, המן העץ"**. ופירש ה"בני יששכר" (אדר מאמר ז אות ט) הכוונה בזה, על פי מה שכתב ב"משנת חסידים" (אדר פ"ג) בשם רבינו האריז"ל, כי על ידי שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש, נתעורר החטא הקדמון של אדם הראשון שאכל מעץ הדעת. וזהו ביאור המאמר: **"המן מן התורה מנין"**, כלומר מנין היה לו הכח לקטרג על ישראל, ומתוך "המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו אכלת", שנתעורר חטא עץ הדעת על ידי שנהנו מסעודתו של אותו רשע.

ה"בני יששכר" (שם) מוסיף לבאר בזה, מה שאמרה אסתר למרדכי (אסתר ד טז): **"לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואת תשתו שלשת ימים לילה ויום"**, על פי מה שכתב החיד"א ב"דבש לפי" (מערכת א אות ד) בשם רבי חיים וויטאל כי אסתר היתה לגלול חוה, על כן ביקשה: **"וצומו עלי"** כדי לתקן מה שגרמה לחטא עץ הדעת, שחטא זה גרם לעורר גזירת המן להשמיד את כל היהודים.

וכן כתב המקובל האלקי רבי אריה לייב מלאנצהוט זצ"ל בעל "חומת אריאל" ב"דברי אסתר" על המגילה (דף א: ד"ה בימי אחשורוש) ונעתיק מעט מלשון קדשו:

"בימי אחשורוש, כבר דרשו חז"ל בשם הרשע זה, ולנו נראה עיקר גזירה זו היה בחטא הראשון מאכילת עץ הדעת שנתעורר עליהם, על ידי שנהנו מסעודתו של אותו רשע, כמו שאמרו חכמינו ז"ל המן מן התורה מנין, המן העץ, וכוונתם כנ"ל.

ואמרו חכמינו ז"ל (שבת קמו.) שבא נחש על חוה והטיל בה זוהמא, וישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן, ובימי אחשורוש נתעורר שוב זוהמת הנחש... על ידי אכילת סעודתו, ולכן אחשורו"ש עולה זוהמ"ת הנח"ש...

וזה ששלחה אסתר לדעת על מה ז"ה ראשי תיבות ז'והמת ה'נחש, באיזה חטא נתעורר חטא

עץ הדעת וזוהמת הנחש, לכן הוצרכו מחדש לקבלת התורה ועל ידי זה פסקה זוהמתו, וכן עולה ושת"י המלכ"ה כמנין זוהמת הנחש"ש".

שורש חטא עץ הדעת הדיבור עם הנחש

והנה כאשר נחקור על שורש הכישלון של אדם וחוה בחטא עץ הדעת, נראה כי הסיבה לכך היא משום שנכנסו בדברים עם הנחש הקדמוני כמו שכתוב (בראשית ג א):

"והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלקים, ויאמר אל האשה אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן, ותאמרו האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל, ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותו".

ופירש רש"י: "ואף על פי שראה אותם אוכלים משאר פירות, הרבה עליה דברים כדי שתשיבו ויבא לדבר באותו העץ". הרי לנו דברים ברורים כי הנחש הרבה עליה בדברים שכבר ידע מראש: "כדי שתשיבו ויבא לדבר באותו העץ".

נמצינו למדים מזה, כי אם היתה חוה נמנעת מלהיכנס עם הנחש בדין ודברים, על אזהרה ברורה שהזהיר הקב"ה את אדם הראשון (שם ב יז): "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו מות תמות", לא היתה מגיעה לידי כך ליפול ברשת הנחש לאכול מעץ הדעת. וזהו שאמר החכם מכל אדם (משלי י ט): "ברוב דברים לא יחדל פשע וחושיך שפתיו משכיל".

ועתה בא וראה כי על פי האמור נשכיל להבין, מדוע נתרחה אסתר תחילה כל כך מאחשוורוש שלא להרבות עמו בדברים, ככתוב (אסתר ב כ): "אינן אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי", שהרי כבר הבאנו דברי ה"בני יששכר" בשם רבינו חיים ויטאל כי אסתר היתה גלגול חוה.

זאת ועוד הבאנו בשם בעל "חומת אריאל" כי אחשוורוש"ש עולה בגימטריא זוהמת הנחש"ש, על כן כדי לתקן מה שפגמה חוה בעץ הדעת על ידי שנכנסה עם הנחש בדברים, נתרחה אסתר מן אחשוורוש"ש - זוהמת הנחש"ש שלא להיכנס עמו כלל בדברים.

"כי אם החרש תחרישי בעת הזאת"

הנה כי כן ירווח לנו להבין הוויכוח הקשה שבין מרדכי לאסתר, כי כששלח מרדכי את התך כדי לבקש מאסתר שתיכנס אל המלך לבקש על עמה, סירבה אסתר מתחילה להיכנס אל אחשוורוש בטענה, שראוי להתרחק מהנחש הקדמוני שלא להיכנס עמו כלל בדין ודברים, שהרי זאת היתה סיבת הכשלון שלה בגלגול הקודם שלה בהיותה חוה, שנכנסה עם הנחש במשא ומתן של דין ודברים.

זאת ועוד, כי בהיותה משבט בנימין בן רחל אשר תפסה "בפלך השתיקה", וגם האבן של שבט בנימין הוא "ישפה" אותיות "יש פה", כלומר יש לו פה אבל אינו מספר על מכירת יוסף, שפטה כי ראוי לה ללכת בדרכי אבותיה לתפוס בפלך השתיקה, ולא להיכנס למלך אחשוורוש מזוהמת הנחש ולפתוח עמו בדין ודברים.

על כן בא מרדכי "איש ימיני", שהיה גם כן משבט בנימין מזרעה של רחל אשר תפסה בפלח השתיקה, אולם בהיותו גם כן "איש יהודי", כי מצד אמו ירש את הכח של שבט יהודה בן לאה אשר תפסה בפלך הדיבור, ולכן ידע מתי צריך לתפוס בפלך השתיקה

חכמינו ז"ל קבעו פורים למשתה היין,
כדי שנלמד מהיין את כח השתיקה כי הקול מזיק לעשיית היין
"מרדכי" נקרא על שם "מר דרור" שהוא בשמים,
כדי ללמוד ממנו להשתמש בכח הדיבור במקום הנכון
ישמח משה: "ומרדכי ידע" שעתיד הקב"ה נס לישראל,
אלא ששתק כדי שיחזרו ישראל בתשובה שלימה
בפורים קימו וקבלו ישראל את התורה,
כי כדי לזכות לעסוק בתורה צריך לשים עצמו בדברי חול

ישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה, תלמוד לומר צדק תדברון". ולפי האמור שני הדברים קשורים זה בזה, כי רק מי שיכול לשים עצמו כאלם לשתוק שלא לדבר דברים בטלים, מקבל מן השמים את הכח לדבר דברי תורה.

על פי האמור יאיר לנו להבין מה שאמר רבי שמעון בן גמליאל (אבות פ"א מ"ז): "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וכל המרבה דברים מביא חטא". כי רק מי שיש בכוחו להתגבר על יצרו לשתוק במקום שאסור לדבר לשון הרע וכדומה, יש לו את כח הקדושה להשתמש בכוח הדיבור להשפיע תורה לתלמידים.

הנה כי כן זהו שאמר רבי שמעון בן גמליאל: "כל ימי גדלתי בין החכמים", המשפיעים בדיבורם מתורתם לאחרים, "ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה", כי ראיתי אצלם כח השתיקה במקום שצריך לשתוק, ומפרש ואומר: "ולא המדרש הוא העיקר" לדרוש תורה בדיבור, "אלא המעשה", שישלוט האדם בכח דיבורו לשתוק במקום שצריך לשתוק, "וכל המרבה דברים מביא חטא".

וזהו שאמר רבי עקיבא (שם פ"ג מ"ג): "סיג לחכמה שתיקה". וכבר שאלו על כך, אם הסיג לחכמה הוא שתיקה מהי אם כן החכמה עצמה. אך הביאור בזה, כי החכמה עצמה היא ללמד מחכמת תורתו לאחרים, אולם הסיג לחכמה היא "שתיקה" - שידוע לשתוק במקום שצריך לשתוק, כי רק אז יש בכוחו להשפיע מחכמתו בדיבור לתלמידים.

ומתי בפלך הדיבור בבחינת: "עת לחשות ועת לדבר".

והנה השיג ברוח קדשו כי עכשיו הגיע הזמן לדבר, על כן אמר לאסתר: "אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת", כלומר בעת הזאת אסור לך לתפוס בפלך השתיקה, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת, "רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו, ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות".

"ודברת בם" ולא בדברים בטלים

בדרך זו נמשיך לבאר מה שזכו ישראל לקבל את התורה מחדש דוקא בנס פורים, ככתוב: "קימו וקבלו היהודים" - "קיימו מה שקיבלו כבר". כי כאשר נתבונן נשכיל להבין שאי אפשר להשיג השגה אמיתית בתורה, רק אם יש בכח האדם למצוא את השילוב הנכון, לדעת מתי לדבר ומתי לשתוק בבחינת: "עת לחשות ועת לדבר".

ענין זה יש ללמוד ממה שדרשו בגמרא (יומא יט): "ודברת בם, בם יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים". הרי שצריך להשתמש עם כח הדיבור לדבר דברי תורה, ובכח השתיקה שלא לדבר דברים בטלים. וזהו ששינו בגמרא (חולין פט):

"אמר רבי יצחק, מאי דכתיב (תהלים נח ב) האמנם אלם צדק תדברון מישורים תשפטו בני אדם, מה אומנתו של אדם בעולם הזה,

תיקון לעץ הדעת והכנה לקבלת התורה

והנה כאשר נצרף את כל הדברים שלמדנו עד הנה, יאיר לנו להבין מה שבחרו חכמינו ז"ל לתאר את מרדכי היהודי בשני התארים: "איש יהודי", "איש ימיני", אשר כפי שלמדנו מדברי ה"שפת אמת" הביאור על כך, כדי לרמז בכך על שני הכוחות שירש מרדכי מאבותיו, כח הדיבור משבט יהודה מזרע לאה וכח השתיקה משבט בנימין מזרע רחל.

ולפי המבואר שימשו אכן שני כוחות הללו מקור לנס של פורים, הא כיצד, כח השתיקה הוא תיקון לחטא עץ הדעת שביקש המן לעורר על ישראל, אשר כפי המבואר שורש חטא עץ הדעת הוא על ידי שלא אחזו אדם וחוה בפלך השתיקה, ונפלו ברשת הנחש הקדמוני שחשב אותם להיכנס עמו בדברים, ואילו כח הדיבור הוא כדי שיקבלו עליהם לעסוק בתורה אשר עיקרה בדיבור, כמו שמצינו בגמרא (עירובין נד):

"ברוריה אשכחתינה להווא תלמודא דהוה קא גריס בלחשיה, בטשה ביה, אמרה ליה, לא כך כתוב ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לא אינה משתמרת". ומפרש המהרש"א, שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה בכל האברים. ועוד בגמרא (שם): "תנא תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו".

וזהו ששינו במשנה בפרק קנין תורה (אבות פ"ו מ"ז), בין אחד מהמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם: "בעריכת שפתיים". ומפרש רש"י: "שאינו מגמגם בדברי תורה אלא חותכם בלשון ומוציאים בפה, דאין דברי תורה מתקיימין אלא בהוצאת הפה, דכתיב כי חיים הם למוצאייהם, אל תקרי למוצאייהם, אלא למוציאיהם בפה".

בענין זה מצינו חידוש גדול בדברי הגאון הגדול בעל "עיון יעקב" על העין יעקב (עירובין שם), שמפרש מאמר הגמרא (מגילה ו): "אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן". הכוונה בזה שאם אדם אינו מתייגע ללמוד בכל רמ"ח אברים, אזי אל תאמן שלו שמצא כי התורה משתכחת ממנו.

נסיים מאמר זה ברעיון נשגב שהאיר לנו ה"שפת אמת" (פורים שנת תרמ"ח), כי הן אמת שיהיו רומז על כח השתיקה שהרי הקול מזיק לעשיית היין, אולם מצד שני הרי שנינו בגמרא (ברכות לה): "אינן אומרים שירה אלא על היין". הרי מבואר כי דוקא היין גורם לפתוח את הפה בשירה לה'.

ונראה לפרש כוונתו לפי המבואר, כי דוקא מי שאוחז בפלך השתיקה על ידי ששומר על קדושת פיו ולשונו שלא לדבר דברים אסורים, הרי הוא זוכה לדבר דברי תורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, כמו שאמר רבי שמעון בן גמליאל: "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה", וכמו שאמר רבי עקיבא: "סיג לחכמה שתיקה".

וזהו הלקח הנשגב שאנו למדים מיי, אשר בעת עשייתה צריך לתפוס בפלך השתיקה כדי שלא להזיק ליין, אולם אחרי שהיין כבר נגמר כדת בפלך השתיקה, אז יש בכח היין להשפיע לאדם כח הדיבור לומר שירה לה', כי מטעם זה: "אינן אומרים שירה אלא על היין". הנה כי כן זהו הרמז במה שקבעו חכמינו ז"ל פורים למשתה יין, כדי ללמדנו שצריך להיות בבחינת יין הכולל שני כוחות הללו, בדברים בטלים צריך לאחוז בפלך השתיקה, ועל ידי זה נזכה לאחוז בפלך הדיבור לפתוח את פינו בעסק התורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות.